

III OSA. ETTEVÕTLUSE JÄTKUSUUTLIKKUS

8. PEATÜKK. ETTEVÕTLUSE JÄTKUSUUTLIKKUSE HINDAMISE TEOREETILISED ALUSED

Tiia Vissak

Sissejuhatus

Käesolev peatükk tutvustab ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamise teoreetilisi aluseid. Esmalt selgitatakse ettevõtluse jätkusuutlikkuse olemust ja näidatakse, kuidas see on seotud riigi kui terviku jätkusuutlikkusega. Seejärel demonstreeritakse ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamise tähtsust ning tutvustatakse erinevaid töid, kus on üritatud seda näitajat ühel või teisel viisil hinnata. Eraldi tuuakse välja kolm ettevõtluse jätkusuutlikkuse dimensiooni — majanduslik, keskkondlik ja sotsiaalne jätkusuutlikkus — ning näidatakse, kuidas need omavahel seotud on ning milliseid näitajaid erinevad autorid nende dimensioonide alla on paigutanud. Seejärel tutvustatakse meetodit, mida kasutatakse Eesti ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamiseks 9. peatükis. Esile tuuakse nii selle meetodi eelised kui ka puudused.

8.1. Ettevõtluse jätkusuutlikkuse olemus ja seos riigi kui terviku jätkusuutlikkusega

Jätkusuutliku arengu puhul on tegemist äärmiselt mitmetahulise, komplitseeritud ja sealjuures ka vastuolulise kontseptsiooniga. Kokkuvõtlikult võib öelda, et jätkusuutlik areng on sihipäraselt suunatud arengutee, mis rahuldab praeguse põlvkonna materiaalsed ja vaimsed vajadused ja püüdlused, tagades kõigi inimeste elukvaliteedi paranemise, seadmata samas ohtu tulevaste põlvkondade samasuguseid huve. Seega peab jätkusuutlik areng olema kooskõlas ökosüsteemide taluvusvõimega ning tagama ühtaegu loodusvarade säilimise ja ühiskonna kui terviku sidususe (autori kokkuvõtte Holliday, Pepper

2001, Petrov 2003, Taylor 2002, Terk, Tafel 2003 ja Veleva, Ellenbecker 2000 põhjal). See võib loomulikult tekitada probleeme, sest üheaegselt tahetakse saavutada nii majanduskasvu, suuremat sotsiaalset võrdsust kui ka keskkonnaseisundi säilitamist või parandamist (vt. joonis 8.1).

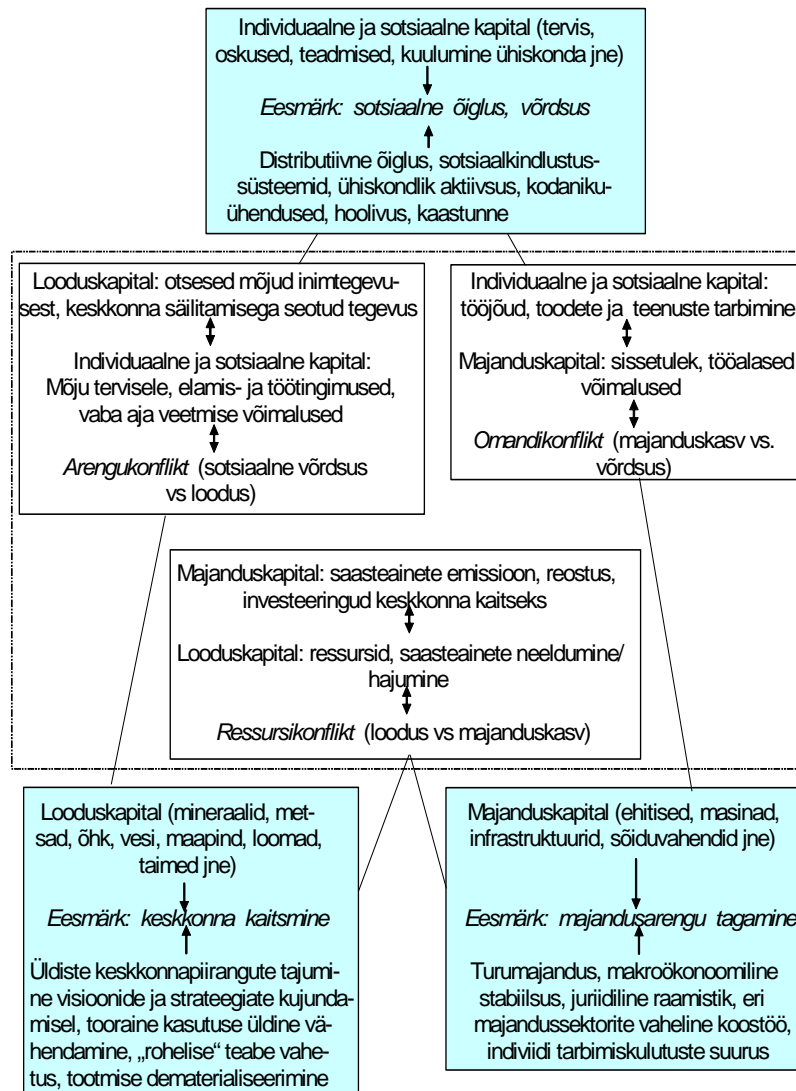
Ka ettevõtluse jätkusuutlikkust on raske üheselt defineerida. Üldiselt väidetakse, et ettevõtte jaoks tähendab jätkusuutlik areng selliseid tegevusi, mille tulemusena ta rahuldab enda ja lisaks sellele ka kõigi oma põhiliste huvigruppide³¹ (aktsionäride, klientide, töötajate, tarnijate, laenuandjate ja lähiümbruskonna elanike) tänased vajadused, samas kaitstes, säilitades ja arendades neid haruldasi inim- ja loodusressursse, mida ta vajab oma edaspidiseks arenguks³² (BSD Global 1993; Doane, MacGillivray 2001). Seega peab jätkusuutlik firma suutma efektiivselt ära kasutada majanduse, keskkonna ja sotsiaalsest arengust tulenevaid võimalusi ning vähendada riske ja kulusid (Dow Jones 2004).

Mõnikord on jätkusuutlikkust defineeritud ka ettevõtte ellujäämisvõimena. Ellujäämisvõimelised on selle kontspetsiooni kohaselt need firmad, mis suudavad teenida kasumit ja samas kasutada piisavalt säästlikult ka ülalmainitud ressursse. Pearõhk on mõne autori arvates siinjuures kasumlikkusel: firma võib hoolida nii loodusest kui inimestest, kuid seejuures kasumit teenimata jääb tema eluiga reeglina suhteliselt lühikeseks (Doane, MacGillivray 2001).

Ettevõtluse jätkusuutlikkus on riigi kui terviku jätkusuutlikkusega tihedalt seotud: ettevõtete tegevusest sõltub majanduskasv ja selle kaudu riigi jõukus tervikuna. Lisaks toodavad nad ühiskonna seisukohast olulisi tooteid ja teenuseid (ka avalikke hüvesid), palkavad ning mõnikord ka koolitavad tööjõudu, suurendades seega omakorda inimkapitali väärtust. Mõned ettevõtted üritavad aidata kaasa ka oma ümbruskonna arengule – see võib vähendada kuritegevust ja suurendada turvatunnet.

³¹ See ei tähenda, et iga huvigrupi jaoks tuleks ilmingimata tuletada erinev jätkusuutlikkuse näitaja: pigem tuleks saavutada teatud kompromiss.

³² Sellest lähtutakse ka antud peatükis.

Joonis 8.1. Jätkusuutliku arengu dimensioonide vahelised seosed (autori joonis Terki ja Tafeli (2003) põhjal)

Ka looduskeskkonna seisundile avaldab ettevõtlus suurt mõju. Konkurents sunnib firmasid oma ressursse efektiivsemalt kasutama, kiirendades sel moel innovatsiooni ning suurendades riigi majanduslikku ja mõnikord ka keskkondlikku (kui uued tehnoloogiad vähendavad ressursside raiskamist ja looduse saastamist) jätkusuutlikkust tervikuna. Peale selle võib ettevõtlus olulisel määral riigi poliitikat mõjutada, näiteks parteide toetamise kaudu. Riik peab omakorda looma ettevõtetele sobiva keskkonna, näiteks investeerima tööjõudu ja infrastruktuuri, kaitsma konkurentsi ja omandiõigusi, tegutsema selgelt ja läbipaistvalt ning kohtlema ettevõtjaid õiglaselt, kedagi liigselt soosimata ega takistamata. (Doane, MacGillivray 2001; Heemskerck *jt* 2003; Holliday, Pepper 2001; Zadek, Tuppen 2001) Palju sõltub ka tarbijate soovidest, sest ükski firma ei saa ümbruskonnast põhimõtteliselt eraldiseisvana jätkusuutlikult areneda (BSD Global 1993). Mõnikord on ettevõtete jätkusuutlikkuse suurendamiseks vaja isegi rahvusvahelist koostööd (Sustainable Production 2004): näiteks keskkonnanormide ühtlustamisel.

Võib küll väita, et loodussäästlik tootmine aitab kulusid vähendada ja huvigruppidega arvestamine rohkem kliente leida, kuid on teada, et paljud ettevõtted teenivad säästlikult tegutsemata või isegi oma ümbruskonda oluliselt kahjustades suuri kasumeid. Samas võib jätkusuutlikum tegutsemine tagada nende ellujäämise pikemas perspektiivis (Doane, MacGillivray 2001). Seetõttu tuleks ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamisel kindlasti piisavat arvestada lisaks majanduslikele ka keskkondlike ja sotsiaalsete jätkusuutlikkuse näitajatega. Neid kõiki tutvustatakse põhjalikumalt ülejärgmises alapunktis.

8.2. Ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamise tähtsus ja sellega seotud probleemid

Loomulikult ei saa ühegi jätkusuutlikkuse indikaatori väljaarvutamine iseenesest muuta ettevõtte strateegiat jätkusuutlikumaks: firma peab ka ise soovima oma jätkusuutlikkust suurendada. Nagu eespool mainitud, võib selleks vaja minna nii riigi poliitika suunamist kui tarbijate ja ettevõtte juhtkonna suhtumise muutust. Siin ei ole võimalik välja töötada universaalset indikaatorit, sest firmad on väga erinevad. (Veleva, Ellenbecker 2000) Ometi oleks vaja teatud näitajaid, et teistel firmajuhitudel, valitsusel ja ka laiemal üldsusel oleks võimalik erinevaid ettevõtteid omavahel võrrelda ja neile võimaluse korral ka jätkusuutlikkuse suurendamiseks vajalikke lahendusi välja pakkuda (GRI 2002).

Näitajate valikul tuleb arvestada erinevate huvigruppide soovidega, kuidas jätkusuutlikkust hindama peaks: töötajaid võib huvitada ettevõtte majanduslik jätkusuutlikkus, aga ka töötingimused, sotsiaalsed tagatised ja maine; klientidele võib huvi pakkuda firma toodete ja teenuste keskkonnasõbralikkus, ettevõtte põhiväärtused ja majanduslik edukus, aga ka tema tegevusega seotud sotsiaalsed riskid; tarnijad võivad huvi tunda nende keskkonna- ja muude tegurite vastu, mis võiksid firma mainet alandada ja ta maksejõuetuks muuta; avalikkust võib huvitada see, kui palju ettevõtte tervikuna ühiskonnale annab ja kui palju vastu saab; valitsusvälised organisatsioonid võivad huvi tunda selle vastu, kuidas ettevõtte tegevus ja eesmärgid vastavad keskkonna ning tarbija- ja inimõiguste kaitse nõuetele; valitsusasutused vajavad teavet nii erinevate statistikakogumike väljaandmiseks kui ka poliitikainstrumentide paremaks rakendamiseks (Heemskerk *jt* 2003). Ettevõtted ise peaksid erinevate jätkusuutlikkuse näitajate abil saama senisest täpsema pildi enda ja teiste firmade tegevusest ning suutma seetõttu ka oma jätkusuutlikkuse suurendamiseks vajalikke muutusi paremini planeerida (GRI 2002; Veleva, Ellenbecker 2000). Samas ei tohiks näitajate valikul lähtuda põhimõttest „igäühele midagi“. Kvantiteedi asemel tuleks eelistada kvaliteeti (Heemskerk *jt* 2003).

Jätkusuutlikkuse hindamiseks on erinevaid võimalusi (vastavate näitajate valikut tutvustatakse järgmises alapunktis). Olemasolevaid viise on korduvalt kritiseeritud. Näiteks, Taylor (2002) väidab (tõsi küll, jätkusuutlikkuse hindamise kohta üldiselt, mitte ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamise kohta eraldi), et tihtipeale valitakse selleks sobimatud või tarbetud näitajad ning kombineeritakse neid ilma igasuguse vajaduseta; täpsete andmete puudusel, mõne hüpoteesi tõestamise või poliitilise võidu saavutamise eesmärgil kasutatakse aeg-ajalt subjektiivseid hinnanguid ning ignoreeritakse ühiskonna võimet ammenduvate ressursside asemel uusi avastada; see aga näitab keskkondlikku jätkusuutlikkust tegelikust väiksemana. Atkinsoni (2000) väitel on küll võimalik eristada mõningaid (näiteks keskkonnavalaseid) kriteeriume, mis eristavad jätkusuutlikku ettevõtet jätkusuutmatust, kuid ühtset viisi jätkusuutlikkuse hindamiseks pole veel leitud. Sellest tulenevalt on väga oluline olemasolevaid viise kriitiliselt uurida ja püüda nende kombineerimise abil välja töötada ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamise viis, mis sobiks Eesti tingimustesse.

8.3. Olemasolevad viisid ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamiseks

Nagu eelmises alapunktis selgus, ei ole ühte universaalset ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamise viisi olemas. Erinevad autorid on proovinud seda erinevalt teha. Näiteks eLCie indeksi (IDCE 2005) arvutamine eeldab küsitluse läbiviimist. Firma peab vastama küsimustele (kokku 91), mis puudutavad majanduslikku (19) keskkondlikku (52) ja sotsiaalset (20) jätkusuutlikkust. Mõned vastused annavad 0 ja mõned 1 punkti. Nende summeerimisel leitaksegi indeks. Dow Jones'i jätkusuutlikkuse indeksi arvutamiseks on koostatud 23-leheküljeline küsimustik, mis koosneb kokku 71 küsimusest. Neist majanduslikku jätkusuutlikkust puudutavad 31, keskkondlikku 8 ja sotsiaalset 32 küsimust. Erinevatel küsimustel on erinevad kaalud (kusjuures keskkonna osa on teistega võrreldes üldiselt vähemtähtis) ja lisaks sellele sõltub lõplik skoor ka tööstusharust. (Dow Jones 2004)

Mõned autorid väidavad, et jätkusuutlikku ettevõtet iseloomustavad muuhulgas alljärgnevad tunnused³³ (Doane, MacGillivray 2001; Hopkins 2002; Knoepfel 2001; Veleva, Ellenbecker 2001; Zadek, Tuppen 2001):

- innovaatus (investeeringud selliste ühiskonnale või tema gruppidele vajalike toodete, teenuste ja tehnoloogiate väljarendamiseks, mis võimaldaks kasutada pikaajalises perspektiivis efektiivsemalt majanduslikke, looduslikke ja sotsiaalseid ressursse);
- efektiivne juhtimine (kõrged standardid juhtidele, juhtimiskvaliteedile ja vastutusele, organisatsiooni edukuse tõstmisele ja kultuuri arendamisele);
- aktsionäride rahulolu (heade majandusnäitajate saavutamine, pikaajalise kasvu tagamine ja tootlikkuse ning rahvusvahelise konkurentsivõime tõstmine);
- töötajate rahulolu (kõrged palgad, sagedased koolitused, head töötingimused);

³³ Loomulikult on korraka kõigi taoliste eesmärkide saavutamine praktiliselt võimatu, kuid teatud kompromissi poole tuleks ettevõtluse jätkusuutlikkuse saavutamiseks püüelda.

- kuulumine tööstusharu liidrite hulka (head majandusnäitajad ja aktiivne osalemine tegevusstandardite väljatöötamisel, intellektuaalse kapitali arendamine);
- ühiskondlik aktiivsus (tihe koostöö erinevate huvigruppidega — klientide, valitsusasutuste, keskkonnakaitsjate ja teistega — et vastata nende ootustele, suurendada nende heaolu ning selle kaudu saavutada suur tarbijate ja töötajate lojaalsus).

Käesolev jätkusuutlikkuse näitajate liigitus põhineb jätkusuutlikkuse jaotamisel kolmeks alaliigiks (nii on teinud nt. Dow Jones 2004, GRI 2002, IDCE 2005 ja Labuschagne *jt* 2005 ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamisel ning mitmed autorid ühiskonna jätkusuutlikkuse hindamisel ja erinevate autorite poolt välja toodud näitajatel).

1. Majanduslik jätkusuutlikkus, s.o ettevõtte tegevuse otsene ja kaudne, positiivne ja negatiivne majanduslik mõju erinevatele huvigruppidele, lähiümbrusele, riigile ja maailmale (Atkisson, Hatcher 2001; GRI 2002):

- majandusseis käesoleval hetkel (aktsia hind ja tulusus, turuosa, turgude geograafiline jaotus, käive, perioodi- ja jaotamata kasum, dividendide suurus, maksevõime, laenude maht ja struktuur, omandistruktuur, kaubamärgi maine; palga-, materjali- ja muud kulud, maksukohustused (Atkisson, Hatcher 2001; Doane, MacGillivray 2001; GRI 2002; Hopkins 2002; IDCE 2005; Labuschagne *jt* 2005; Veleva, Ellenbecker 2000));
- tulevikupotentsiaal, sh teiste ettevõtete ülevõtmise plaanid (Doane, MacGillivray 2001);
- innovaatilisus (intellektuaalomandi tase, patendid (Doane, MacGillivray 2001; Hopkins 2002; Veleva, Ellenbecker 2000), kulutused uurimis- ja arendustööle, arvuti- jm tehnoloogia uuendamiseks jne. (Knoepfel 2001));
- finantsolukorra stabiilsus (kasumlikkuse, laenu- ja maksevõime muutus (Labuschagne *jt* 2005));
- juhtkonna suhtumine ettevõtte arendamisse, riskide maandamise, kriiside lahendamise viisid jne (Dow Jones 2004, Knoepfel 2001);
- võimalikud tulud muudest allikatest, nt. valitsuse subsidiumid keskkonnaseisundi parandamiseks, tehnoloogia arendamiseks ja

sotsiaalse sidususe suurendamiseks, maksusoodustused jne (GRI 2002; Labuschagne *jt* 2005);

- firma haavatavus, nt. võimalikud kulud seoses kaubanduspartnerite probleemidega (Labuschagne *jt* 2005), riskiprofiil (Doane, MacGillivray 2001).

2. Keskkondlik jätkusuutlikkus, s.o ettevõtte tegevuse mõju elus ja eluta loodusele (Atkisson, Hatcher 2001; GRI 2002):

- mõju õhu kvaliteedile, veeressurssidele ja maale (vee tarbimise ja taaskasutuse maht, maa kasutamise viis, kasutatava maa suurus ja kvaliteet, saaste suurus (kasvuhoone- ja muud gaasid, reovesi, radioaktiivsed ja muud eriti mürgised materjalid jne.), mõju looduskeskkonnale ja pingutused selle vähendamiseks, nt. globaalse soojenemise ja osoonikihi hõrenemise ärahoidmiseks ning liikide mitmekesisuse säilitamiseks (Atkisson, Hatcher 2001; Dow Jones 2004; GRI 2002; IDCE 2005; Heidmets *jt* 2003; Labuschagne *jt* 2005; Sustainable Production 2004; Veleva, Ellenbecker 2000, 2001));
- mineraalide ja energia kasutus (sh. kaudsed energiakulud, nt. kaupade transpordiga kaasnev ja toodete ning nende komponentide tootmiseks kasutatud materjalide energiakulu), nende struktuur ja taastumatute maavarade ning taastuvate energiaallikate kasutamise maht (GRI 2002; Labuschagne *jt* 2005; Sustainable Production 2004);
- materjalide taaskäitlemise määr (GRI 2002, Veleva, Ellenbecker 2001);
- keskkonnakahjude kogumaksumus (Atkinson 2000; Sustainable Production 2004);
- saaste keskkonda paiskamise viisid (maha matmine, merre uputamine jne) ja puhastamise määr (GRI 2002);
- toodete (sh pakendite) ja teenuste keskkonna- ja tervisesõbralikkus ja eluiga ning tegevus selle suurendamiseks, nt. taaskäitlussüsteemide loomine (Dow Jones 2004; GRI 2002; Heidmets *jt* 2003; Hopkins 2002; Knoepfel 2001; Sustainable Production 2004; Veleva, Ellenbecker 2000, 2001);
- tulevikupotentsiaal – nii positiivne kui negatiivne mõju looduskeskkonnale (GRI 2002);

- keskkonnamõjudega toimetuleku (Doane, MacGillivray 2001) ja saaste vähendamise viisid (Sustainable Production 2004);
 - keskkonnatrahvide saamise põhjused ja nendeks kulunud raha hulk (GRI 2002; Sustainable Production 2004; Veleva, Ellenbecker 2001);
 - ettevõtte negatiivset keskkonnamõju kajastavate pressiteadete arv (Veleva, Ellenbecker 2001);
 - keskkonnaseisundi hindamise ja keskkonnaportite koostamise tase (Knoepfel 2001);
 - keskkonnaalast koolitust saanud töötajate hulk (Sustainable Production 2004).
3. Sotsiaalne jätkusuutlikkus, s.o ettevõtte tegevuse mõju sellele sotsiaalsele süsteemile, kus ta tegutseb (Atkisson, Hatcher 2001; GRI 2002):
- tööjõu struktuur (täis- ja osalise tööajaga, ajutine ja pidev tööjõud jne.) riigiti ja tegevusalade kaupa, tööjõu voolavus, tööga rahulolevate töötajate protsent, töökohtade juurdeloomise plaan (GRI 2002; Veleva, Ellenbecker 2001);
 - streikide ja nende tõttu kaduma läinud tööpäevade arv (Hopkins 2002; Veleva, Ellenbecker 2001);
 - mõju sisemistele inimressurssidele (tööjõu voolavuse vähendamine (nt. töö tasustamise õiglus), töölepingute jm. dokumentide kooskõla seaduste, inimõiguste ja töötajate võrdse kohtlemise põhimõtete (sooline võrdsus, sh. juhtkonna sooline struktuur; vähemusrahvuste õiglane kohtlemine; laste tööjõu ja sunnitööjõu vältimine; tööaja nõuetest kinni pidamine jne.), tervisekaitse- ja ohutusnõuete järgimine (sh. tööõnnetuste vältimine ja korrektne käitumine nende juhtumise korral), tööõnnetuste arv, liigid ja põhjused, tööjõu arendamine, sh. karjäärivõimaluste loomine, innovatsiooni soodustamine (Dow Jones 2004; GRI 2002; IDCE 2005; Heidmets *jt* 2003; Hopkins 2002; Knoepfel 2001; Labuschagne *jt* 2005; SAI 2004; Veleva, Ellenbecker 2001), koolituste läbiviimine ja selleks tehtud kulutuste suurus (Doane, MacGillivray 2001; Labuschagne *jt* 2005); koondatavate töötajate abistamine uue töö leidmisel, töötajate tervise arendamiseks ning pensionile läinud või tööülesannete täitmisel viga saanud

töötajate toetamiseks tehtud kulutused; töötajate võimalused osaleda ettevõtte juhtimises ja vabadus kuuluda ametiühingutesse; töötajate kaebuste lahendamise kord (Dow Jones 2004; GRI 2002; SAI 2004));

- mõju ümbruskonna inimestele – inimkapitali arendamine (ümbruskonna meditsiini- ja haridusasutuste toetamine), kohaliku infrastruktuuri arendamine, mõju ümbritsevale keskkonnale, nt. turvalisus, äri-võimaluste loomine teistele ettevõtetele, firma sobivus ümbruskonda (Labuschagne *jt* 2005; Veleva, Ellenbecker 2000), annetused heategevuseks (GRI 2002);
- tarbijate piisav informeerimine toodete ja teenuste omadustest ja puudustest, sh. tootmise keskkonnaohhtlikkusest; korrektne reklaam, toodete ja teenuste tarbijasõbralikkuse suurendamine, tarbijate kaebuste arv ja nende vähendamise viisid, probleemsete toodete tagasivõtmise kord (GRI 2002; Hopkins 2002; Veleva, Ellenbecker 2001);
- mõju muudele huvigruppidele – infovahetuse piisavus ja huvigruppide kaasamine oluliste otsuste tegemisse (Labuschagne *jt* 2005; Veleva, Ellenbecker 2001), parteide (Doane, MacGillivray 2001) ning kultuuri toetamine (Heidmets *jt* 2003);
- sotsiaalne panus laiemas mõttes – korrupsiooni, altkäemaksude ja konkurentsi piiramise vastu võitlemine (GRI 2002), firma majandustegevuse sotsiaalne mõju (maksude maksmise, SKP suurendamise, kaubandusvõimaluste loomise jne. kaudu) ja keskkonnavalase tegevuse sotsiaalne tähendus (keskkonnavalane panus, keskkonnaseirest tulenev kasu, osalemine seaduste väljatöötamises (Labuschagne *jt* 2005));
- ettevõtte negatiivset sotsiaalset mõju kajastavate pressiteadete arv (Veleva, Ellenbecker 2001).

8.4. Meetod Eesti ettevõtluse jätkusuutlikkuse ligikaudseks hindamiseks

Nagu eespool selgus, puudub erinevate autorite vahel üksmeel, milliseid näitajaid ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamiseks kõige parem kasutada oleks. Samuti pole suudetud saavutada kokkulepet selles, kui palju näitajaid tuleks valida, kuidas neid mõõta ning kas ja kuidas üldise jätkusuutlikkuse indeksini jõuda: kas kõik näitajad peaks olema võrdse kaaluga või on mõned teistest olulisemad, millised näitajate väärtused

peaksid iseloomustama kõrgeimat ja millised madalaimat jätkusuutlikkust (nagu eespool öeldud, on samaaegne parema keskkonnaseisundi, majandusseisu ja suurema sotsiaalse võrdsuse saavutamine praktiliselt võimatu; seega peaks ühe eesmärgi saavutamisele lähenemine enamasti tähendama teiste saavutamisest kaugenemist) ning kui suured võiksid olla erinevused kõigist ettevõtetest või piirkondadest kõige jätkusuutlikuma ja kõige jätkusuutmatuma vahel.

Alljärgnevalt tutvustatakse üht võimalikku meetodit Eesti ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamiseks. Seda kasutatakse 9. peatükis. Näitajate valikul lähtutakse ülaltoodud järeldustest ja ka vastava statistika olemasolust: et üksikute ettevõtete kohta on avalikult kättesaadavad vaid eelkõige majandusandmed, pole kahjuks võimalik nende sotsiaalset ja keskkondlikku ning seega ka jätkusuutlikkust tervikuna hinnata. Põhjalikum analüüs oleks võimalik vaid väga ulatusliku küsitluse läbiviimise korral, kuid autori kogemus näitab, et Eesti ettevõtjate huvi taoliste küsimustike täitmise vastu on väga madal ja vastajate protsent võib isegi nendele vastamise korduval meeldetuletamisel jääda alla kümne. Seetõttu püütakse käesoleva kogumiku 9. peatükis hinnata erinevates maakondades asuvate firmade jätkusuutlikkust, kuna maakonnatasandil on lisaks majanduslikele olemas nii sotsiaalsed kui keskkonnaandmed. Enamik andmeid pärineb Eesti Statistikaametilt.

Kõik valitud näitajad teisendatakse ümber alljärgnevalt.

- Ettevõtluse jätkusuutlikkuse seisukohast positiivne näitaja: maksimum 1 (kõige parema näitajaga maakond), absoluutne miinimum 0 (see nähtus puudub). Näide: Hiiumaal on 1000 elaniku kohta kõige rohkem füüsilisest isikust ettevõtjaid (46,8), tema saab hindeks 1. Harjumaal on neid 8, tema hinne on $8 : 46,8 = 0,171$.
- Jätkusuutlikkuse seisukohast negatiivne näitaja: absoluutne maksimum 0 (probleem puudub), miinimum -1 (kõige halvema näitajaga maakond). Näide: kõige rohkem heitvett inimese kohta toodetakse Ida-Virumaal (8284,3 kuupmeetrit), tema hinne on -1. Viljandimaa „toodab“ tunduvalt vähem: vaid 26,3 kuupmeetrit, tema hinne on seetõttu $-1 \cdot (26,3 : 8284,3) = -0,003$.
- Näitaja, mille puhul on võimalik nii positiivne kui negatiivne väärtus: skaala maksimum on 0,5 ja miinimum -0,5, kus 0,5 tähistab kõige paremat ja -0,5 kõige halvemat väärtust. Näide: Järvamaal on eks-

pordi-impordi ülejääk ettevõtte kohta suurim (517 tuhat krooni). Tema hinne on 0,5. Võrumaal on see 201 tuhat krooni. Tema hinne on $0,5 \cdot 201 : 517 = 0,194$. Tallinnas on puudujääk suurim: 683 tuhat krooni. Tema hinne on -0,5. Tartumaal on puudujääk 205 tuhat krooni ja tema hinne on seega antud valemist kasutades $-0,5 \cdot (-205) : (-683) = -0,15$.

- Muu jätkusuutlikkust mõjutav näitaja, mille puhul ei saa positiivseks pidada ei kõige madalamat ega kõige kõrgemat väärtust: Eesti keskmine väärtus 0, olulised hälbed keskmisest ükskõik kummas suunas kuni -1 (kõige suurema hälbega maakond; kõige väiksema hälbega maakond saab hindeks -1). Näide: Eesti keskmine investering jäätmeäitluse (sellest kõrgem näitaja võib tähendada ühelt poolt suuremat keskkonnast hoolimist, mis on igati positiivne ja peaks näitama piirkonna keskmisest suuremat jätkusuutlikkust, aga teiselt poolt ka suuremaid keskkonnaprobleeme, mis näitavad madalamat jätkusuutlikkust; sellest madalam näitaja võib tähendada väiksemat keskkonnast hoolimist, mis on jätkusuutlikkuse seisukohast negatiivne, aga ka väiksemaid keskkonnaprobleeme, mis on positiivne; et alati pole võimalik kindlaks teha, millega antud piirkonnas tegemist on, tulebki kõige sobivamaks pidada keskmist väärtust) on inimese kohta 23,1 tuhat krooni. Seega saab Eesti tervikuna hindeks 0. Kõige suuremad investeeringud on teinud Jõgeva maakond: 85,6 tuhat krooni. Tema hinne on -1. Pärnumaa on investerinud 2700 krooni, tema hinne on $(2,7 - 23,1) / (85,6 - 23,1) = -0,33$.

Pärast näitajate valikut, kolme kategooria (majanduslik, sotsiaalne või keskkondlik) vahel jaotamist ja otsustamist, kas tegu on jätkusuutlikkuse seisukohast positiivse, negatiivse või muu näitajaga (kõiki näitajaid peetakse seejuures võrdselt tähtsaks), teisendatakse kõik näitajad ülaltoodud viisil ümber. Pärast seda nad veel normeeritakse, et kaalud tuleksid võrdsed. Seejärel summeeritakse saadud tulemused ja korrigeeritakse ülaltoodud viisil ka summat ning koostatakse maakondade pingeread iga ülalnimetatud kategooria lõikes (eraldi tuuakse ka Tallinna andmed; kahjuks oli teiste linnade kohta vaid üksikuid andmeid). Esimese koha saab mingis pingereas maakond, kus teisendatud näitajate summa on suurim. Saadud kolmest järjekorranumbri lehitakse aritmeetiline keskmine ja koostatakse üldine maakondade ettevõtluse jätkusuutlikkuse pingerida.

Selle meetodi eelisteks võib pidada lihtsust ning paindlikkust (näitajate arv ei ole piiratud, pärast ülal tutvustatud teisendamise läbiviimist võib ühte indeksisse kokku panna esialgu teistes ühikutes (nt kroonides, protsentides, tonnides) ühikutes mõõdetud näitajad, nii positiivsed kui negatiivsed numbrid) ja probleemiks subjektiivsust (mõni teine autor võib valida välja teised näitajad või paigutada mõne näitaja mõnda teise kategooriasse ning seetõttu saada ka teistsugused tulemused). Lisaks sellele on jätkusuutlikkuse hindamisel probleemiks, et kõiki näitajaid ei ole Eestis kahjuks võimalik maakondade lõikes kätte saada, seega polnud neid võimalik ka indeksisse panna. Seetõttu tuleks 9. peatükis tehtavat analüüsi võtta pigem kui ülaltoodud meetoodika võimalikku tutvustust, mitte kui absoluutset tõe Eesti ettevõtluse jätkusuutlikkuse kohta.

Kokkuvõte

Ülaltoodu põhjal võib järeldada, et ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamiseks on kasutatud mitmeid erinevaid näitajaid. Kõige üldisemalt võib nende hulgas eristada kolme gruppi: majanduslikke, keskkondlikke ja sotsiaalseid näitajaid. Kuigi erinevate autorite hulgas puudub üksmeel erinevate näitajate ja hindamisviiside eeliste ning puuduste osas, on ettevõtluse jätkusuutlikkuse hindamine siiski vajalik: saadud tulemused võiksid huvitada nii ettevõtteid, valitsusasutusi kui erinevaid huvi-gruppe. Seetõttu töötati käesolevas peatükis välja meetoodika jätkusuutlikkuse hindamiseks ning selle põhjal arvutatakse mitmetest andme- ja metodoloogilistest probleemidest hoolimata käesoleva kogumiku 9. peatükis välja Eesti ettevõtluse jätkusuutlikkuse indeks. Saadud tulemuste põhjal tehakse peatükis 10 ka mõningaid majanduspoliitilisi soovitusi. Lisaks indeksiväärtustele kasutatakse seal ka muid andmeid.